

Մեր ներկայ հաւաքածոյն գուրս թողուած են այն քանի մի գերեզմանաքարերու օրինակներն, որոնք Օստերվանթի կոչուած Փրանկիակեանց վանատան փակին մէջ զետեղուած են ի Լիվոռնոյ. նոյնպէս այն գերեզմանաքարերունը՝ որոնք երբեմն թէ ՍՍ. Կողմայի եւ Գամիափոյի, եւ թէ Ողորմածասէր Եղբայրութեան կրկին մատուռներուն մէջ կը պահուէին եւ այսօր անհետացած են ի Լիվոռնոյ:

Մեր ի Լիվոռնոյ մինչեւ այսօր կանգուն մնացած Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին եկեղեցւոյն հայերէն եւ լատիներէն գերեզմանաքարերու օրինակներն ահա ասոնք են:

Շապետական զարդով կնիք որուն մէջտեղն երեք Շատղ:

Տապան Սիւնեաց Դազարեան Տան
Եոր Յովնանէսն Նազարեան
Լիվոռնոյ մեծ վանատական
Փոխեալ հանգեաւ յայս թուական
ՌՁԿ. Մարտի ԻԲ:

Երկվիւնեան արծուով ասպետական կնիք, որուն մէջտեղն երեք Շատղ եւ երեք կլորակ:

Շիրիմն այս է Զողայնցի Մալարի
Որդի ծիլապ Խանին
Պանդկտեալ յայսմ երաս
Մօտ Յիսունամեա
Որ բարեպաշտութեամբ
Վարեաց եւ հանգեաւ ի Զրիստոս
Ի թուին ՌժԵ. Ապրիլի Ա.

Կնքոյն մէջն առիւծ կանչնած կրկին լատին գրեւով B. O:

Այս է տապան հանգստեան
Դաստակեցի
Խօջա Պէգին որդի Պաղտասարի
Որ հանգեաւ ի Զրիստոս
Թվն. ՌժԿԳ. Մոյսմբեր ԺԹ:

Կնիք ասպետական մէջն խաչ եւ երեք աստղ գիսաւոր:

Այս հանգստարանս է
Համադանցի
Շղիայի որդի Մանուկի
Եկեալ սա Խտալիա
Վանատական
Շղեւ յոյժ սիրեցեալ իշխանաց
Հանգեաւ ի Զրիստոս
Թվն. ՌժԺԾ. Ապրիլի Գ.

Գերեզմանաքար փորագրեալ հայերէն եւ լատիներէն:

Կերտեաց շիրիմն հանգստեան
Գաբրիէլ որդի Յարութիւնեան
Ի յերկրէն Սիւնեաց Մեծէն Հայաստան
Վասն իւր եւ իւրոյ Տոմնան
Նախ մուտ եղեւ որդին երկաման
Պետրոս կոչիլ յոյժ սիրական
Ի թվականին հայկազնեան
ՌԲԺ. եւ Թ. Թիւ բարդեան:

Գերեզմանաքար փորագրեալ հայերէն եւ լատիներէն:

Անտիքի

Աւաքեան Զմիւռնիացոյ

Կատարինէի

Սանտինեան Լիկունացոյ
Ժնողաց սիրելեաց իւրայնոց
Յովնանէս որդին եղ
Իւր եւ Տան իւրոյ
Եամի Տեառն ՌՁՀ:

Կնիք որուն մէջ մէկ Գառն դրօշաբարձ փութագրով:

Այս է Տապան Հանգստեան
Անեցի Նազարին
Որդի Մուրատ Խանին
Որ հանգեաւ ի Զրիստոս
Թվն ՌժՀԳ. Մոյսմբերի ԻԷ:

Գերեզմանաքար փորագրեալ հայերէն:

Այս է Տապան հանգստեան
Անեցի Յետկարի Մարգարին
Կամ որդի Սաֆարին
Ի Զրիստոս թուին ՌէժՄԶ
Յունուարի Ժ. Լիվոռնո:

Գերեզմանաքար փորագրեալ հայերէն:

Այս է Տապան Տիարաբերիցի
Աստուածատուրի որդի
Մանտիս Կիրակոսի
Որ հանգեաւ ի Զրիստոս
Եամի ՌէժՄԲ. Յունուար ԻԷ:

Գերեզմանաքար փորագրեալ հայերէն եւ լատիներէն:

Հանգիստս է Բաղդատեցի
Ամիրաղի որդի
Բարեպաշտի Միասարին
Հանգեաւ ի Տէր
Թվն. ՌժԿԳ. Դեկտեմբեր ԻԲ.

Գերեզմանաբար փորագրեալ հայերէն եւ լատիններէն:

Այս է հանգիստ
Ջուղայեցի Աղիքսանըրին
Որդի Կարապետին
Որ հանգեաւ ի Տէր
ԹՎ. Փրկչին ՌՃԼԳ. Յունուարի Գ:

Գերեզմանաբար. փորագրեալ է:

Այս է տապան Ջուղայեցի
Գասպարի որդի Նազարէթին
Որ հանգեաւ ի Տէր
Ի թուականս Փրկչին ՌՃԺԷ
Լստ հայոց ՌՃՃԶ Յուլիսի ԻԹ.
Իսկ ամի հասակի իւրոյ ԿԵ.

Քանդակագրով խաչ եւ մէջտեղն է գիրը:

Շիրիմս այս է Դափանցի
Մանսեի Պողոսի որդւոյ
Անաշողակ ծառուրին
Սպասէ մինչեւ միւսանգամ
Լինելն: Հանգեաւ ի Քրիստոս
ԹՎն. ՌՃԺԷ. Յունիսի Ժ.

Քանդակեալ. փակագրով Մանուէլ:

Այս է շիրիմ Մանուէլին
Որ էր հոգեւոր որդի
Ջուղայեցի Նահապետին
Հանգեաւ ի Տէր ամաց երեսնից
Ամի Տեսուն ՌՃՃՇ.
Նւ ամսոյն Ապրիլի Զ:

Գերեզմանաբար փորագրուած:

Այս է հանգստարան
Ագուլեցի
Մկրտիչի որդի Սիմոնին
Հանգեաւ ի Տէր
ԹՎն. ՌՃԳԲ. Սեպտեմբ. Ժ.

Փորագրեալ հայերէն եւ լատիններէն:

Այս է տապան
Պարոն Հայրապետին
Մեկեքման Բոժումպասոյ
Յամի Տեսուն ՌՃՃՆԱ.
Նւ ի Մարտի Ժ.Զ.

Հայերէն եւ լատիններէն փորագրերով:

Այս է Տապան
Աբո Չելեքոյ որդի
Մախսուտ Չելեքոյն

Որ հանգեաւ ի Տէր
ԹՎն ՌՃԿԸ. Ապրիլի Գ.
Լիվրոնո:

Հայերէն եւ լատիններէն փորագրեալ:

Այս է տապան հանգստան
Դափանցի Տէր Աստուածտոյ որդի
Բարեպաշտ եւ ողորմած
Տեսուն Մխիթարին
Որ փոխեցաւ
Ի մահուանէ ի կենսոյ
ԹՎն ՌԲԺ. Մարտի ԻԵ.
Իսկ ամի հասակի իւրոյ Լ.

Փորագրուած Եփեղեցոյն գաւթին մէջ:

Այս է տապան հանգստան
Ջուղայեցի Դազար Սաֆարին
Որդի Սէթին
Որ հանգեաւ ի Տէր Յիսուս
ԹՎն ՌՃԿ. Օգոստոսի Է.
Նւ ընտրեաց զաղբատս իւրն ժառանգ:

D. O. M.

Hic jacet Petrus Paulus
Armenus

Qui ob. die prima Jul.
Anno 1749.

Ejusq. Fil. Ant. Domin.
Die 16. April 1749.

D. O. M.

Ac B. Gregorio Episcopo et Martyri
Armeniae Illuminatori
Basilicam hanc
Adeodatus Aga De Matus Baro Armenus
Ex Principibus Oglankescys Albaniae
Ad Caspium mare
Ab Innocentio XII. P. M.
Auratae Militiae eques
Et Comes Lateranensis creatus
Vir praestantia
Summis Maximisque Principibus carus
Ut Dei cultus et catholica fides
Pis civibus Liburnensibus
Et in primis ab Armena Natione
In dies magis augeretur
Ac omnium totius orbis hominum
Ad hanc urbem advenientium
Animus coelestem
Portum facilius appeteret

Propriis ingentibusque sumptibus
 A fundamentis
 Magnificentissime erexit
 Anno Aerae Christianae CIOCCCI.
 Die incarnato Deo sacra
 Armenorum Natio
 Tantis devincta beneficiis
 Conditori Munificentissimo
 Perenne gratitudinis
 Monumentum posuit.

Hic jacet
 Joseph Antonii
 De Giulia
 Obiit die XXX. Novembre
 MDCCXV.

D. O. M.

Sergio Alexandri Sarafoglu
 Constantinopolitano
 Magnae Caesariae in Cappadocia
 Archiepiscopo
 Viro doctissimo
 Summisque virtutibus ornatissimo
 Orthodoxae fidei
 Propugnatori concionatori egregio
 Orientis ex metropoli
 Romam redeunti
 Hic menses octo perpessa
 Ex hydropisi obeunti
 Die II. Octobris Aerae Christ.
 MDCLXXIII
 Aetatis suae anno LXXIV.
 Hanc ipsam Armeniorum
 Suae Nationis Ecclesiam
 Haeredum Testamento
 Reliquenti Curatores
 Tanto Pastori grati Animi
 Monumentum posuere
 Haec Ara Pingui haereditate
 Sergii De Alexandro Sarafoglu
 Constantinopolitani
 Caesariae in Cappadocia Archiepiscopi
 Quinquennio post obitum
 In hanc formam redacta est
 Die I. Junii MDCLXXVIII.

Hic jacet
 Gilabcan De Macar Armenus
 Obiit Die XII. Septembris
 Anno Salutis
 MDCC.

D. O. M.

Hoc Marmo reteguntur
 Ossa Georgii de Abro Celebi
 Mercatoris conspicui Armeni
 Obiit Septuagenarius
 Die XXV. Martii
 Anno MDCCXIX.

Hic jacet
 Simon De Megherdie
 Armenus
 Obiit in Xpto.
 Die XXI. Septembris
 MDCCXV.

D. O. M.

Hic jacet
 Nazareth De Gaspar
 Julphensis
 Obiit in Xpto.
 Die IX. Augusti
 Anno Salutaris
 MDCCXXVII.
 Aetatis suae XIV.

Hic jacet
 Alexander De Garabiet
 Giulfhaensis
 Obiit in Xpto D. 3^{ia}
 Januarii MDCCXXXIV.

D. O. M.

Johannes Zali
 Tiphlis civitate Iberiae
 Presbyter Armenus
 Pluries Apostol: munieribus
 Decoratus
 Virtutibus omnibus ornatissimus
 Hujusq: Templi primus rector
 Hic vocem Jesu Xpti
 Filii Dei cui vivit
 In novissima hora auditurus
 In pace expectat.

Obiit XV. Kal: Juni
Aerae Christianae
CICIDCCXXVI.
Aetatae suae LXX.

—
D. O. M.

Ignatius Julphaensis
Armenus
Hujus Ecclesiae Presbyter
A sacratio sibi vivens
Posuit Anno
Aerae Christianae
MDCCIX.

—
D. O. M.

Monumentum hoc includit
Infaustum Zaturem
De Mahdesi Paoli
Armenum e Capan
Expectat, donec viviat
Immutatio
Obiit in XPto.
Die XXI. Junii MDCCIII.

—
D. O. M.

Hic jacet in Requiem
Joannes Nazarii fil. De Lazzaris
Natione Armenius Domo
Siunia ad Araxem
Qui Liburni per plures annos
Mercaturam
Bonae Fidei conglutinavit
De Ecclesiae Patrii ritus
Optime meruit
Vixit Annos plus minus LXVIII.
Obiit XI. Kal: Apr: Anno Christ.
MDCCCLX.
Carolus de Lazzaris
Ex frat: Nepos
Contra votui posuit.

—
Hic jacet comes
Emmanuel Delia
Armenus

Obiit Die XIV. Aprilis
Anno Salutis
MDCCVI.

Hic jacet
Joannes de Nazar
Vanensis
Obiit in XPto.
Die VIII. Decembris
Anno Salutis
MDCCXXIV.

—
D. O. M.

Gabriel Salvadoris filius
Ex Armenia Majore
Adhuc vivens
Prudenter sibi et Familiae
Monumentum posuit
MDCCCLX.

—
Hic jacet
Baltasar De Joachim
Dastachensis
Obiit in XPto.
Die XXX. Novembris
MDCCXIV.

—
Hic jacet
Airabiet Melikgian
Birjunbarensis
Obiit in XPto.
Die XVI. Martii
Anno Aerae Christ
MDGCLXXI.

—
Virum pium
Miasarem Amezaga
Babilonensis
Obiit in XPto.
Die XVII Decembris
MDCCXV.

Գերեզմանաբար ի Գերեզմանատան յԱնտի-
անդ:

—
D. O. M.

Hic jacet
Just: Uxor Thomae
De Amir Zadé
Obiit X. Kal: Decembris
Anno Salutis
MDCCXL.

D. O. M.

Mariae Catherinae
Santini Liburnensi
Parentibus Carissimis
Joannes Baptista filgius
Adunc vivens
Sibi et Suis
P. C. An. Rep. Sal.
MDCCLXX.

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ԳՐԱՆՍԻԼՈՒՆԵՐՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Հայրենի պատմութեան վերաբերեալ հասկանալի
որոշումներ:

1672. Դրանսիականա կը գաղթէ ազգայնոց մէկ մասը. եւ ճուրճով կը տեղադրուի:

1684. Կերս կու գայ մէկալ մասն ու Միքայէլ Աբաֆի Ա. իշխանը զերեք սիրով կ'ընդունի: Ասոնք գլխավորաբար կ'սօրկեն, Պիտրոս... կը տեղադրուին:

1691. Դեկտ. 4. Լեւոնտոս Ա. կայսրը կու տայ առանձնաշնորհութեանց կոնդակը:

1703. Ռապուգին զորավարն ու Դրանսիականոց կառավարութիւնը զԱբստինտոս Վերգարէսգուլ Ռաբոցին կը խրկեն, միութիւն ընելու համար: Ռաբոցի զեպիսկոպոսը կը բանտարկէ. բայց 1706ին ազատ կը թողու:

Կերլա քաղաքը մինչեւ 1773 իշխանապետ չուեսաւ: Յովսէփ Բ. եղաւ առաջինն, որ (այս միջոցին դեռ իբրեւ թագաժառանգ) Յուլիս ամսոյն մէջ կերլա եկաւ. Միայն երեք ժամ կեցաւ հոս: Թեոֆորոս Տանիլէան արքունի խորհրդականէն հիւրընկալուեցաւ. եւ հոն նախաձառ չալ կերաւ:

1780. Ագոստոսի վերջերը, քաղքին կից ու շրջակայ գեղերը Օրմանի, Գրեշի, Հէշտագի, Իգլոտի մէջ եւ այլն մարտնչեալ ահաբեկութիւն մը կ'իշխայ: Ասոնք երեք ամսուան մէջ ամէն բան փնջուցոյն լնջուցոյն: Թէպէտ կառավարութիւնն այս հարուածին առջեւն առնելու համար սաստիկ խիստ հրամաններ տուաւ. բայց ի զուր: Այն ատենի հայ քարտուղարն, որ ազէկ հունգարներէն չէր գիտեր, ըրած կարգադրութիւններուն վրայջ շատ աղաւաղեալ լեզուաւ մը տեղեկութիւններ տուաւ, որոնց մէջ նաեւ յաջորդները կը բովանդակուին: Գերաբառ կայսերական վերին կառավարութեան հրամանին համամատ, մաւրախներուն այն մասն, զոր բռնել կրցանք, բռնեցինք. զոր կրցանք բռնել՝ պարկեւոր մէջ գրինք. եւ այլն:

1780. Նոյ. 19ին վախճանող Մարիամ Թերեզիա կայսերուհուհու — քաղքին ամենէն մեծ բարերարին — համար, Հայոց հասարակութիւնը վեց ամիս սուգ բռնեց: Այս միջոցին,

1 A Felséges esoszári királyi guberniumnak rendetelenül fogvást a suskakat is a szarvaskakat, úgy kiköt lehetett összefogdastuk, a kiköt nem lehetett zssákbe dugdastuk.

Յառաջ բերեալ Տապանագրերէն կ'իմանանք ուրեմն, որ Լիվոնոյի Հայոց եկեղեցւոյն մէջ թաղուողներէն ամենէնվերջինն եղած է Սարգիս Արքեպիսկոպոս Սարաֆեան 1773ին, որմէ վերջ Դոսկանայի Աւագ Դուքս Լեւոնտոս Առաջնոյն հրամանաւ Հայք դադրեցան իրենց ներեցեալներն եկեղեցւոյն մէջ թաղելէն, եւ գնեցին առանձին գերեզմանատուն, ուր թաղուած են եկեղեցւոյն ժողովրդապետներէն երեքն եւ են Հայր Կարապետ Հալաճեան, Հայր Իմմանուէլ Սերովբեան, եւ Հայր Անտոն Իմբրսիզեան, ինչպէս ուրիշ քահանաներ ալ:

Լիվոնոյի քափուշինաց Ամենասուրբ Երրորդութեան Եկեղեցւոյն մէջ է Հայազգի Դաւիթ Թակոբեանին մահաքանդակը, որ մասնաւոր բարերար եղած էր յիշեալ կրօնաւորաց, ինչպէս մեր օրէնքն 1891ին հրատարակեալ Լիվոնոյի Պատմութեան մէջ ընդարձակ աւանդուած է:

Իսկ այն ուժ կտոր հայատառ գերեզմանաքարերու օրինակներն՝ որ զանց առնուած են ներկայ հաւաքածոյիս մէջ զետեղուելէն՝ են Սարգիս Արքեպիսկոպոսին, Յովհաննէս ՔահաՆային, Ստեփանոս վարդապետին, Իգնատիոս Քահանային, Անտոն Քահանային, Տիրացու Գասպարին, Աղա Տէր Մարթուսին, եւ Ալեքսան Եւզովիցեանցն, որոնց օրինակներն կը գտնուին Լիվոնոյի Հայոց Պատմութեան ու Տեղագրութեան մէջ:

Բերա 1. Դեկտեմբեր 1894:

ՄԵՍՐՈՊ. Վ. ՈՂՂՈՒՂԵԱՆ:

